

Колечко Д. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СТАНДАРТ: ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Після ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році одним із пріоритетних завдань стало адаптування чинного законодавства до норм законодавства ЄС. У сфері виконання судових рішень у першу чергу реформа вплинула на зміст принципів.

Принципи виконання судових рішень завжди були дискусійними у науці, оскільки з одного боку, норми-принципи мають широкий об'єм регулювання, а з іншого, вони утворюють єдину систему, в якій порушення одного принципу, як правило, призводить до порушення всієї системи. Крім того, порушення принципів системи виконання, як й принципів будь-якого судового процесу, відображається на законності усього механізму виконання судових рішень. Саме принципи проявляють найхарактерніші ознаки галузі, дають змогу зрозуміти її специфіку.

Введення нових принципів виконання судових рішень: пропорційності, відкритості, цифровізації тощо свідчить про оновлення змісту всієї системи виконавчого провадження відповідно до європейських стандартів. Принцип цифровізації виконавчого провадження, у зв'язку з посиленням транскордонного виконання рішень українських судів у державах ЄС, особливо набуває значення як у науковому осмисленні, так і в практичному впровадженні.

Разом з тим змінено й сутність традиційних принципів виконавчого провадження: верховенства права, обов'язковості судових рішень, розумності строків виконавчого провадження тощо. У зв'язку з посиленням ролі міжнародного співробітництва, обов'язковості застосування рішень Європейського суду з прав людини, увагу привертає й тема міжнародних принципів виконання судових рішень та їх практичне втілення у процес виконання.

Саме тому дана наукова стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу принципів виконавчого процесу та їх втіленню на національному рівні у відповідності до європейських стандартів.

Ключові слова: виконання судових рішень, виконавчий процес, виконавче провадження, цивільний процес, рішення Європейського суду з прав людини, принципи виконавчого провадження, європейські стандарти.

Постановка проблеми. Зміна парадигми виконавчого провадження та його виокремлення як самостійної галузі юридичної науки відбувалася поступово й супроводжувалася низкою етапів реформування. Важливою віхою цього процесу став період після 2014 року, коли Україна взяла на себе зобов'язання адаптувати чинне законодавство до норм Європейського Союзу, у тому числі й у сфері примусового виконання судових рішень, згідно статті 114 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1].

Разом із тим кількість теоретичних і практичних питань лише зростає. Зокрема, науковці та практики по-різному трактують: чи слід розглядати виконання судових рішень як завершальну стадію судового процесу, чи як самостійне провадження; яким є зміст і система європейських

стандартів у цій сфері; наскільки система принципів виконання судових рішень відповідає вимогам і принципам європейського права.

Ці питання взаємопов'язані та мають бути осмислені комплексно, з метою формування цілісного уявлення про виконання судових рішень. Значні кроки у цьому напрямі вже зроблені: суттєво реформовано національне виконавче законодавство, запроваджено інститут приватних виконавців, а також підвищилась діяльність їхніх професійних об'єднань, які співпрацюють з європейськими партнерами. Усе це спрямовано на вибудову надійного європейського партнерства та закладання основ для подальших реформ у сфері виконання судових рішень. Водночас без наукового осмислення зазначених реформувань, чіткого визначення ключових понять і встановлення їх-

ньої взаємопов'язаності виконавче провадження залишатиметься лише як сукупність законодавчих норм та виконавчих дій, позбавлених внутрішньої системності та цілісності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним засадам виконавчого провадження приділено увагу науковців різних національних правових шкіл. Особливої уваги серед них заслуговують наукові дослідження В. Баранкової, Т. Вільник, К. Гусарова, Н. Голубєвої, І. Іванець, В. Комарова, Л. Крупної, М.М. Мальського, В. Притуляка, С. Сеника, С. Фурси, С. Щербака, О. Хотинської, що безпосередньо були присвячені теоретичним питань виконавчого провадження.

Метою статті є здійснити науково-теоретичне дослідження системи принципів виконання судових рішень відповідно до європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу. У науці відсутня єдність щодо визначення поняття виконання судових рішень.

С. Я. Фурса пропонує розглядати виконавче провадження як самостійну галузь юридичної науки під терміном «виконавчий процес» [2, с. 348; 3, с. 181]. Існує також підхід, що виконавче провадження слід розглядати з декількох позицій, у тому числі, як невід'ємну складову механізму захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб, а також держави [4, с. 11].

І слід зазначити, що саме з такого його розуміння витікає поняття виконання судових рішень як європейського стандарту. Ця позиція ґрунтується на ст. 6 Європейської Конвенції з прав людини [5] та відповідає позиції Європейського суду з прав людини, зокрема у справах *Hornsby v. Greece* та *Юрій Миколайович Іванов проти України*, де суд підтверджує, що судовий захист є здійсненим лише у випадку виконання рішення [6].

Яким чином європейські стандарти виконання судових рішень відобразилися у системі принципів виконання судових рішень, недостатньо розкрито у національній юридичній науці.

Науковці трактують систему принципів по-різному, через їх перелік або досліджують окремо кожен із них. Такий підхід обумовлений коротким і складним періодом становлення виконавчого провадження, як самостійної галузі науки, а також тим, що з точки зору європейського цивільного процесу загальні стандарти та принципи, як зазначає Т.В. Вільчик, визначені Радою Європи у численних законодавчих документах [7, с. 8].

Крім того, все більшої актуальності набувають питання виконання судових рішень з іноземним

елементом, зокрема науковці підкреслюють: «Інтеграція до ЄС невідворотно буде супроводжуватись зростанням кількості виконавчих проваджень з іноземним елементом, оскільки українські громадяни вже давно працюють та навчаються в європейських країнах, між державами ведеться активна торгівля та інша співпраця, а запровадження безвізового режиму лише погналило процес взаємодії» [8, с. 182].

Систему принципів класифікують за різними підставами. Наприклад, на думку Мальського М.М., їх можна розділити на: «загальноправові (конституційні); спеціально-правові (галузеві) принципи, характерні конкретно для галузі (виконавчого процесу) і підгалузі (міжнародного виконавчого процесу), які дають змогу виокремити характерні особливості правового регулювання відповідних структурних складових системи права». [8, с. 155–156]

Л.В. Крупнова запропонувала класифікацію принципів за такими ознаками: «за характером: матеріальні (походять від фундаментальних ідей, покладених в основу процесу державотворення) і процесуальні (розкривають процедурний характер правореалізації); за формою вираження: загальні (носять трансгалузевий характер) і спеціальні (індивідуалізовані в межах сфери виконавчого провадження); за походженням: суспільні (обумовлені суспільними звичаями та традиціями) і правові (нерозривно пов'язані з процесом 4 правореалізації); за призначенням: основні (становлять матеріальну основу адміністративно-процедурної діяльності) і додаткові (носять уточнюючий характер)». [9, с. 3–4]

Ураховуючи основні законодавчі акти, зокрема, Конвенцію, рішення ЄСПЛ, деякі рекомендації Ради Європи у сфері примусового виконання, доцільно проаналізувати деякі принципи виконання судових рішень, зміст яких було трансформовано відповідно до європейських стандартів, дослідити їхні ознаки та спосіб втілення у виконавче законодавство.

Обов'язковість і ефективність виконання судових рішень, як керівний європейський стандарт з якого починається виконавче провадження, витікає з положення ст. 6 Конвенції. ЄСПЛ у справах наприклад, *Hornsby v. Greece*, *Ivanov v. Ukraine*, зазначив, що право на судовий захист охоплює не лише доступ до суду й ухвалення рішення, а й реальне його виконання [6].

На думку М. М. Мальського, принцип обов'язковості виконання судових рішень, або принцип правової впевненості, вказує на спрямованість та

мету діяльності органів виконавчого провадження, а також є конституційним і складовою частиною принципу верховенства права [8, с. 165].

Його зміст не може бути суттєво трансформований, оскільки він є основоположним, закріпленим в п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» (далі – Закон) [10]. Проте може відбуватися посилення його дотримання через механізми інших суміжних галузей права. Наприклад, неможливість перегляду остаточного та обов'язкового до виконання судового рішення, зокрема регулюється цивільним процесуальним правом та відповідним кодексом. Наприклад, ч. 2 ст. 358 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) передбачає: «Незалежно від поважності причин пропуску строку на апеляційне оскарження суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження, якщо апеляційна скарга подана після спливу одного року з дня складення повного судового рішення, крім випадків подання апеляційної скарги особою, не повідомленою про розгляд справи або не залученою до участі в ній, якщо суд ухвалив рішення про її права, свободи, інтереси та (або) обов'язки; 2) пропуску строку на апеляційне оскарження внаслідок виникнення обставин непереборної сили.»[11].

Слід погодитися з думкою І. В. Андронova, що безкінечна можливість оскарження судового рішення ставить під сумнів можливість виконання судового рішення (зокрема така, що не обмежена певними розумними строками), перетворюючи право на судовий захист у просту декларацію [12, с. 89].

Обов'язковість виконання судових рішень є ключовим принципом виконавчого провадження, оскільки саме з нього можна так сказати й розпочинається процес виконання. Тут можна прослідкувати взаємозв'язок вимог до судового рішення та принципів виконавчого провадження. Саме з обов'язковістю та виконуваністю закон пов'язує набрання чинності судовим рішенням, тільки судові рішення, що набрало законної сили підлягає виконанню.

Принцип обов'язковості судових рішень тісно пов'язаний з принципом законності та розумного строку виконання. Наприклад, М.М. Мальський зазначає: «Звертаючись до практики ЄСПЛ, зазначимо, що він визначає поняття «законність» через визначення критеріїв «якості закону». Так, здійснення, захист чи обмеження певних прав відбувається в межах певного нормативно-правового акту, який, своєю чергою, повинен відповідати критеріям якості закону. У переважній більшості

норми Конвенції дублюються в конституційному законодавстві держав. Саме відповідність нижчих за юридичною силою нормативних приписів конституційному закону, на нашу думку, і становить суть принципу законності.

У справі Вінтерверп проти Нідерландів ЄСПЛ вирішив, що вираз «згідно із законом» відсилає до внутрішньодержавного права й означає необхідність дотримання чинної в цьому праві процедури. Водночас, зауважує ЄСПЛ, саме внутрішньодержавне 159 право має відповідати Конвенції, зокрема викладеним у ній принципам або тим загальним принципам, що розуміються [8, С.158-159]»

Розумний строк виконання витікає з положення ст. 6 Конвенції, п. 7 ч. 1 ст. 2 Закону. Принцип передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку. В рішенні ЄСПЛ *Ivanov v. Ukraine* визначено, що виконання судового рішення з порушенням такого стандарту свідчить про неефективність внутрішньої системи виконання, та неефективний судовий захист [6].

Проаналізовані принципи виконання судових рішень є традиційними, класичними принципами, що властиві, як вбачається з рішень ЄСПЛ, усім державам учасницям Конвенції. Можна підсумувати, що їх зміст в національному процесі виконання скоріш набув іншого тлумачення та практики застосування, оскільки такі принципи існували й до реформи. Проте порядок їх застосування та поступове впровадження механізмів їх дотримання шляхом узгодження з іншими галузями (цивільним процесом) безумовно змінився у бік єдиного розуміння з положеннями ЄСПЛ, відповідно до Конвенції.

Дослідити всі принципи виконання судових рішень здається практично неможливим у рамках зазначеного дослідження, проте окрему увагу слід приділити деяким відносно новим засадам виконання судових рішень.

Незалежність і професійність виконавців, як європейський стандарт. Такий принцип рекомендує поєднання в системі виконавчого провадження державних та приватних виконавців. Згідно з Рекомендаціями Ради Європи з примусового виконання (GuideLines on Enforcement CEPEJ), судові виконавці повинні мати високу кваліфікацію та проходити як первинне, так і безперервне навчання, що охоплює принципи виконання, професійну етику, стадії процесу та міжнародне виконання судових рішень. Такий принцип знайшов своє втілення у ч. 2 ст. 4 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень

і рішень інших органів» закріплено: «Державний виконавець та приватний виконавець повинні здійснювати свою професійну діяльність сумлінно, не розголошувати в будь-який спосіб професійну таємницю, поважати інтереси стягувачів, боржників, третіх осіб, не принижувати їхню гідність» [13].

Гласності та відкритості виконавчого провадження, прозорості та цифровізації передбачений в п. 6 ч. 1 ст. 2 Закону.

У 2021 році президент Марк Шмітт та Міжнародний союз судових виконавців (UIHJ) підготували кодекс, опублікований щодо цифрового виконання (Глобальний кодекс цифрового виконання), що є продовженням Глобального кодексу виконання, опублікованого в 2015 році, але він, як і його попередник, не є юридично обов'язковим.

Як вбачається, в Законі відображені засади для цифровізації виконання судових рішень в Україні. Дискусії з приводу прийняття окремого нормативного акту, що буде регулювати порядок, підстави, межі компетенції виконавців в цифровому полі, тривають, та вже існує відповідний законопроект. Наразі проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення виконавчого провадження через цифровізацію» знаходиться на доопрацюванні.

Проаналізований перелік європейських стандартів і принципів не є вичерпним. Зокрема, такі засади, як неприпустимість зловживання при здійсненні виконавчого провадження, міжнародне співробітництво у сфері виконання судових рішень тощо, передбачені європейським законодавством, але не повністю знайшли своє відображення в діючому національному законодавстві.

Висновки. Дотримуючись орієнтирів євроінтеграційних процесів, національна наука стикається з необхідністю переосмислення багатьох правових конструкцій та термінів з урахуванням вимог європейського законодавства. Це стосується й сфери виконання судових рішень.

У даній науковій роботі проаналізовано різні підходи до визначення виконання судових рішень і встановлено, що, слідуючи європейській інтеграції, виконання судових рішень є самостійним європейським стандартом, зміст якого розкривається через його засади. Процес адаптації вплинув, як на зміст та тлумачення основних принципів виконання судових рішень (обов'язковості судових рішень, верховенства права, законності, розумності строків виконання тощо), так й запровадив нові принципи – незалежності і професійності виконавців, прозорості та цифровізації тощо.

Список літератури:

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>
2. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Теорія виконавчого процесу та її понятійний апарат. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. № 64. С. 346–351. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.64.63>
3. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Система науки виконавчого процесу: актуальні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. № 72. С. 177–182. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.30>
4. Виконавче провадження : підручник / за ред. Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Фенікс, 2020. 460 с.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Case of Hornsby v. Greece (Application no. 18357/91). Judgment. Strasbourg. 19 March 1997. Court of Human Rights : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58020>; Case of Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine (Application no. № 40450/04). Judgment. Strasbourg. 15 October 2009 Court of Human Rights : website. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95032>
7. Вільчик, Т. Б. Європейські стандарти виконавчого провадження. *Forum Prava.* 2023. 75(2), С.6–18. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7699510>
8. Мальський М. М. Теоретичні основи міжнародного виконавчого процесу : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2020. 494с.
9. Крупнова Л. В. Система виконавчого провадження в Україні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 455 с.
10. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

11. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>
12. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України : монографія. Одеса : Юридична література, 2018. 372 с
13. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1403-VIII. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>

Kolechko D. M. ENFORCEMENT OF JUDICIAL DECISIONS AS A EUROPEAN STANDARD: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

After the ratification of the Association Agreement between Ukraine and the EU in 2014, one of the priority tasks became the adaptation of the current legislation to the norms of EU law. In the field of enforcement of court decisions, the reform primarily affected the content of the underlying principles.

The principles of enforcement of court decisions have always been a matter of scientific debate, since, on the one hand, principle-based norms have a broad regulatory scope, and on the other hand, they form a unified system in which a violation of one principle generally leads to a violation of the entire system. Moreover, a breach of the principles governing the enforcement system—just as a breach of principles in any judicial process—affects the legality of the entire mechanism of enforcing court decisions. It is the principles that reveal the most characteristic features of the field and allow one to understand its specific nature.

The introduction of new principles of enforcement—such as proportionality, openness, digitalization, and others—indicates an update of the entire system of enforcement proceedings in accordance with European standards. The principle of digitalization of enforcement proceedings, in connection with the growing importance of cross-border enforcement of Ukrainian court decisions in EU member states, is of particular relevance both for scientific analysis and for practical implementation.

At the same time, the essence of traditional principles of enforcement proceedings has also changed, including the rule of law, the binding nature of court decisions, and the reasonableness of the time limits for enforcement proceedings. With the growing role of international cooperation and the mandatory application of judgments of the European Court of Human Rights, increased attention is also being paid to the international principles of enforcement of court decisions and their practical implementation in the enforcement process.

Therefore, this scholarly article is devoted to a comparative legal analysis of the principles of the enforcement process and their implementation at the national level in accordance with European standards.

Key words: *enforcement of judicial decisions, executive process, enforcement proceedings, civil procedure, European Court of Human Rights decisions, principles of enforcement proceedings, European standards.*

Дата надходження статті: 30.09.2025

Дата прийняття статті: 20.10.2025

Опубліковано: 15.12.2025